

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
EVGENIEGO TANCHEVA
przedstawiona w dniu 3 maja 2018 r.¹

Sprawa C-51/17

**OTP Bank Nyrt.
OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt.
przeciwko
Teréz Ilyés,
Emilowi Kissowi**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny w Budapeszcie, Węgry)]

Ochrona konsumentów – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Umowy kredytu denominowanego do waluty obcej – Przepisy ustawowe państwa członkowskiego uchwalone w celu zaradzenia nieuczciwym warunkom umownym – Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG oraz „prosty i zrozumiały język” – Artykuł 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 i „obowiązkowe przepisy ustawowe lub wykonawcze” – Uprawnienie sądów państwa członkowskiego do badania z urzędu warunków umownych pod kątem ich nieuczciwości

1. Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny w Budapeszcie, Węgry) dotyczy innego sporu², wynikłego z wyroku Trybunału z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (zwanego dalej „sprawą Kásler”)³, w którym poruszono kwestię zgodności z prawem Unii klauzul umów o kredyt konsumencki na Węgrzech, które zostały denominowane do waluty obcej, a zwłaszcza franka szwajcarskiego.

2. W tamtym sporze Trybunał orzekł między innymi w przedmiocie znaczenia pojęcia „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich⁴. Do Kúria (węgierskiego sądu najwyższego), który był w tamtej sprawie krajowym sądem odsyłającym, miała wobec tego należeć decyzja, czy warunki umowne, będące przedmiotem sporu, nie mieściły się w zakresie ochrony przewidzianej dyrektywą 93/13. Trybunał wskazał wówczas Kúria kryteria, jakie należy zastosować w celu ustalenia, czy takie warunki zostały zrehabilitowane „prostym i zrozumiałym językiem”, co również zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 stanowi wyjątek od tego wyłączenia.

1 Język oryginału: angielski.

2 Zobacz także na przykład wyrok, który ma zostać wydany w sprawie Sziber, C-483/16. Opinia rzecznika generalnego N. Walha została przedstawiona w dniu 16 stycznia 2018 r. (EU:C:2018:9).

3 C-26/13, EU:C:2014:282.

4 Dyrektywa z dnia 5 kwietnia 1993 r. (Dz.U. 1993, L 95, s. 29 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 15, t. 2, s. 288, zwana dalej „dyrektywą 93/13”).

3. Zasadniczo Térés Ilyés i Emil Kiss, powodowie w pierwszej instancji w obecnym postępowaniu głównym (zwani dalej „powodami”), kwestionują system środków prawnych wprowadzony przez ustawodawcę węgierskiego w świetle wyroku Trybunału w sprawie Kásler i wynikającego z niego orzeczenia Kúria, twierdząc, że system ten sprawia, iż ryzyko kursowe ponoszą konsumenci, co powoduje naruszenie obowiązków zapewnienia przejrzystości nałożonych dyrektywą 93/13.

I. Ramy prawne

A. Prawo Unii

4. Artykuł 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub Wspólnota, zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

5. Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 brzmi następująco:

„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.

6. Artykuł 4 dyrektywy 93/13 stanowi:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

7. Artykuł 3 ust. 3 dyrektywy 93/13 stanowi, że załącznik do dyrektywy 93/13 zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe. Punkt 1 lit. i) załącznika stanowi:

„Warunki, których celem lub skutkiem jest:

[...] nieodwołalne związanie konsumenta warunkami, z którymi nie miał realnej możliwości zapoznania się wcześniej przed zawarciem umowy [...]”.

8. Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

9. Artykuł 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami”.

B. Prawo węgierskie

1. A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII törvény (ustawa CXII z 1996 r. o instytucjach kredytowych i finansowych, zwana dalej „ustawą Hpt”)

10. Paragraf 203 ustawy Hpt stanowi:

„1. Instytucja finansowa informuje zarówno swych klientów rzeczywistych, jak i potencjalnych w sposób jasny i zrozumiały o warunkach korzystania ze świadczonych przez nią usług oraz o zmianach tych warunków. [...]

6. W przypadku zawieranych z klientami detalicznymi umów o udzielenie kredytu w walucie obcej albo umów obejmujących prawo zakupu nieruchomości instytucja finansowa musi wyjaśnić klientowi ryzyko, jakie ponosi on w ramach umowy, a klient poświadczają podpisem, że został o tym ryzyku powiadomiony”.

2. Ustawa DH1

11. Paragraf 1 ust. 1 a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (ustawy XXXVIII z 2014 r. regulującej niektóre kwestie związane z orzeczeniem wydanym przez Kúria w celu ujednoczenia orzecznictwa dotyczącego umów kredytu zawieranych przez instytucje kredytowe z konsumentami, zwanej dalej „ustawą DH1”) stanowi:

„[Niniejszą ustawę stosuje się do] umów kredytu zawartych między dniem 1 maja 2004 r. i dniem wejścia w życie niniejszej ustawy. Przy stosowaniu niniejszej ustawy »kredyt konsumencki« oznacza każdą umowę kredytu lub pożyczki lub umowę leasingu finansowego, dla której podstawą jest waluta obca (odnosząca się do waluty obcej lub denominowaną do waluty obcej i spłacaną w forintach) lub forint, zawartą pomiędzy instytucją finansową a konsumentem, jeżeli obejmuje ona standardowe warunki umowy lub jakiegokolwiek warunki, które nie były indywidualnie negocjowane, zawierające klauzule, o których mowa w § 3 ust. 1 lub § 4 ust. 1”.

12. Paragraf 3 ustawy DH1 stanowi:

„1. W konsumenckich umowach kredytu są nieważne – z wyjątkiem warunków umownych negocjowanych indywidualnie – te warunki, na podstawie których instytucja kredytowa przy uruchomieniu środków przeznaczonych na nabycie rzeczy będącej przedmiotem kredytu lub leasingu, postanawia zastosować kurs kupna, a przy spłacie długu – kurs sprzedaży lub kurs wymiany odmienny od kursu ustalonego przy uruchomieniu środków.

2. Zamiast nieważnego warunku, o którym mowa w ust. 1 [...] stosuje się, zarówno w odniesieniu do uruchomienia środków, jak i do ich spłaty (w tym spłaty rat wszystkich kosztów, opłat i prowizji ustalonych w walucie obcej), urzędowy kurs wymiany ustalony przez [narodowy bank węgierski] dla danej waluty.

[...]

5. Instytucja finansowa dokona rozliczenia rachunków z konsumentem zgodnie z przepisami szczególnymi”.

3. Ustawa DH3

13. Paragraf 3 ust. 1 Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (ustawy LXXVII z 2014 r. o uregulowaniu kwestii związanych ze zmianą waluty, do której są denominowane umowy kredytu zawierane z konsumentami i z przepisami dotyczącymi odsetek; zwanej dalej „ustawą DH3”) stanowi:

„Umowy kredytu zawierane z konsumentami zostaną zmienione z mocy prawa zgodnie z niniejszą ustawą”.

14. Paragraf 10 ustawy DH3 stanowi:

„W odniesieniu do konsumenckich umów kredytu hipotecznego w walucie obcej i do konsumenckich umów kredytu hipotecznego opartych na walucie obcej instytucja kredytowa będąca wierzycielem jest zobowiązana w terminie, którym dysponuje w celu zastosowania się do obowiązku rozliczania rachunków zgodnie z [ustawą DH 2], do przekształcenia całej wierzytelności istniejącej na podstawie konsumenckiej umowy kredytu hipotecznego w walucie obcej lub konsumenckiej umowy kredytu hipotecznego opartej na walucie obcej lub wynikającej z takiej umowy, ustalonej na podstawie rozliczenia rachunków dokonanego zgodnie z [ustawą DH2] (włącznie z odsetkami, opłatami, prowizjami i kosztami fakturowanymi w walucie obcej) w kredyt denominowany w forintach. W celu dokonania takiego przeliczenia zastosuje ona kurs wymiany korzystniejszy spośród dwóch poniższych dla konsumenta w dniu odniesienia:

a) średni kurs wymiany waluty urzędowo ustalony przez narodowy bank węgierski w okresie od dnia 16 czerwca 2014 r. do dnia 7 listopada 2014 r. albo

b) kurs wymiany waluty urzędowo ustalony przez narodowy bank węgierski w dniu 7 listopada 2014 r.”.

II. Stan faktyczny, postępowanie i pytania prejudycjalne

15. W dniu 15 lutego 2008 r. powodowie zawarli z ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt. umowę kredytu denominowanego do franka szwajcarskiego, oprocentowanego na 1,9%. W dniu 1 listopada 2016 r. kredyt został przekazany przez pośrednika do OTP Bank Nyrt., który następnie zbył go na rzecz OTP Faktoring Követléskezelő Zrt. (pozwani w pierwszej instancji, zwani dalej „pozwanymi”).

16. Zgodnie z tą umową kredytodawca miał wypłacić maksymalną kwotę 30 075 000 HUF (forintów węgierskich), która zawierała w sobie prowizję w kwocie 75 000 HUF i która, w dacie zawarcia umowy, stanowiła równowartość 212 831 CHF (franków szwajcarskich).

17. Zgodnie z tą umową kredytodawca przeliczył na franki szwajcarskie – stosując własny kurs kupna z daty wypłaty – kwotę kredytu wypłaconą w forintach. Natomiast miesięczne raty spłat, które miały być uiszczane w forintach, przeliczał wedle własnego kursu sprzedaży. Kredytodawca mógł także jednostronnie zmieniać wysokość zwykłych odsetek i prowizji, ale umowa nie zawierała postanowień, na mocy których powodowie mogliby jednostronnie dokonać zmiany waluty nominalnej.

18. Zgodnie z częścią umowy zatytułowaną „Oświadczenie o zapoznaniu się z informacją o ryzyku”, „w odniesieniu do ryzyka związanego z kredytem dłużnik oświadcza, że zapoznał się ze szczegółowymi informacjami w tym zakresie przekazanymi mu przez wierzyciela i rozumie je oraz że jest świadomy ryzyka zaciągnięcia pożyczki w walucie obcej, które to ryzyko ponosi wyłącznie on sam. W odniesieniu do ryzyka kursowego jest świadomy w szczególności, że w przypadku gdy w okresie obowiązywania umowy nastąpią zmiany kursu wymiany forinta względem franka szwajcarskiego, które okażą się niekorzystne (to jest w przypadku deprecjacji kursu wymiany forinta wobec kursu wymiany w momencie uruchomienia środków), może się nawet zdarzyć, iż znacznie wzrośnie wartość rat do zapłaty, ustalonych w walucie obcej i płatnych w forintach. Podpisując niniejszą umowę, dłużnik potwierdza, że wie, iż skutki ekonomiczne tego ryzyka ciążą wyłącznie na nim. Oświadcza ponadto, że dokonał starannej oceny ewentualnych skutków wynikających z ryzyka kursowego i że zgadza się na nie, po oszacowaniu ryzyka w świetle swej wypłacalności i swej sytuacji ekonomicznej oraz że nie będzie mógł wysuwać roszczeń wobec banku z powodu ryzyka kursowego”.

19. Powodowie wszczęli postępowanie przeciwko pozwanym w dniu 16 maja 2013 r., żądając stwierdzenia nieważności umowy kredytowej i stwierdzenia, że umowę można uznać za ważną tylko pod warunkiem jej denominowania w forintach.

20. Sąd pierwszej instancji uwzględnił to roszczenie wyrokiem z dnia 11 marca 2016 r., stwierdzając, między innymi, że klauzula umowna nakładająca obowiązek ponoszenia ryzyka kursowego, która była głównym przedmiotem umowy, nie była ani prosta, ani zrozumiała.

21. Pierwszy z pozwanych wniósł apelację od tego wyroku wydanego w pierwszej instancji, żądając jego zmiany i oddalenia powództwa.

22. Ustawy DH1, DH2 oraz DH3 zostały przyjęte przez ustawodawcę węgierskiego po wszczęciu przez powodów postępowania w dniu 16 maja 2013 r., jednakże w okresie, gdy sprawa była w toku przed węgierskimi sądami. W postanowieniu odsyłającym stwierdzono, że ustawa DH1, która weszła w życie w dniu 26 lipca 2014 r. bazuje na orzeczeniu Kúria nr 2/2014⁵ (wiążącym dla sądów węgierskich), które zostało wydane w świetle wyroku Trybunału w sprawie Kásler⁶.

23. W ocenie sądu odsyłającego § 1 ust. 1 oraz § 3 ustawy DH1 mają zastosowanie do umowy będącej przedmiotem sporu.

24. Paragraf 3 ust. 1 ustawy DH1 stanowi, że klauzule w umowach konsumenckich, na podstawie których kurs kupna waluty obcej ma zastosowanie do celów wypłaty kredytu, natomiast kurs sprzedaży do celów spłaty, są nieważne. Zgodnie z § 3 ust. 2 ustawy DH1 klauzulę uznaną za nieważną na podstawie § 3 ust. 1 zastępuje się – co do zasady – postanowieniem, które przewiduje, że zarówno do wypłaty jak i spłaty stosuje się urzędowy kurs wymiany ustalony przez Magyar Nemzeti Bank (narodowy bank węgierski) dla danej waluty.

25. W postanowieniu odsyłającym wskazano, że w drodze ustawy DH2 z 2014 r. ustawodawca zobowiązał instytucje finansowe do dokonania rozliczania rachunków z kwot nienależnie zapłaconych przez konsumentów na podstawie nieuczciwych warunków umownych. Ustawa DH3 z 2014 r. przestała dopuszczać umowy zabezpieczone hipoteką denominowane do waluty obcej, przeliczała zadłużenie konsumentów (w tym zadłużenie w postępowaniu głównym) na forinty i wprowadzała inne zmiany w treści stosunków prawnych.

⁵ *Magyar Közlöny*, 2014/91, s. 10975.

⁶ Wyrok z dnia 30 kwietnia 2014 r. (C-26/13, EU:C:2014:282). Zobacz także ustawę DH2: A [Kúriának a] pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (ustawę XL z 2014 r. o zasadach stosowanych do rozliczania rachunków przewidzianych w ustawie XXXVIII z 2014 r. regulującej niektóre kwestie związane z orzeczeniem wydanym [przez Kúria] w celu ujednoczenia orzecznictwa dotyczącego umów kredytu zawieranych przez instytucje kredytowe z konsumentami i o niektórych innych przepisach).

26. W końcu w postanowieniu odsyłającym wskazano, że ustawy DH1 and DH3 w dalszym ciągu obciążały konsumenta ryzykiem kursowym, zarówno ze skutkiem *ex tunc* jak i *ex nunc*.

27. Odnośnie do orzeczenia Kúria nr 2/2014⁷, zgodnie z postanowieniem odsyłającym pozostaje ono w mocy, niezależnie od uchwalenia ustaw DH i stanowi, co następuje:

„1. Postanowienie konsumenckiej umowy pożyczki w walucie obcej, zgodnie z którym ryzyko kursowe obciąża bez żadnych ograniczeń konsumenta jako kompensata za korzystniejszą stopę procentową, jest postanowieniem umowy odnoszącym się do głównego przedmiotu, którego nieuczciwy charakter, co do zasady, nie może być badany. Postanowienie to można jedynie badać i stwierdzić, że jest ono nieuczciwe tylko, jeżeli w momencie zawierania umowy, i biorąc pod uwagę treść umowy i informacje otrzymane od instytucji finansowej, treść tego postanowienia nie była jasna ani zrozumiała dla właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta (zwanego dalej »konsumentem«). Postanowienia umowne dotyczące ryzyka kursowego mają nieuczciwy charakter, a zatem umowa jest nieważna w całości lub w części, w sytuacji gdy konsument ze względu na niewłaściwy charakter informacji otrzymanych od instytucji finansowej lub opóźnienie w otrzymaniu wspomnianych informacji ma podstawy, by sądzić, że ryzyko kursowe nie jest rzeczywiste lub obciąża go w ograniczony sposób”.

28. W tych okolicznościach Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny w Budapeszcie) zawiesił postępowanie i w dniu 17 stycznia 2017 r. zwrócił się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy warunek umowny wiążący się dla konsumenta z ryzykiem kursowym, który ze względu na wyłączenie nieuczciwego warunku umownego wprowadzającego różnicę między ceną kupna a ceną sprzedaży i zobowiązującego do ponoszenia ryzyka kursowego stał się częścią umowy ze skutkiem *ex tunc* z powodu interwencji ustawodawcy dokonanej ze względu na znaczną liczbę umów będących przedmiotem sporów dotyczących ważności, należy uważać za warunek, który nie był negocjowany indywidualnie w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, a tym samym jest objęty zakresem stosowania dyrektywy 93/13?
- 2) Na wypadek gdyby warunek umowny wiążący się z ryzykiem kursowym dla konsumenta był objęty zakresem stosowania dyrektywy 93/13, czy wyłączenie przewidziane w art. 1 ust. 2 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że także odnosi się do warunku umownego odpowiadającego obowiązującym przepisom ustawowym w rozumieniu pkt 26 wyroku wydanego przez Trybunał w sprawie RWE Vertrieb (C-92/11), które zostały przyjęte lub weszły w życie po zawarciu umowy? Czy należy objąć także zakresem stosowania wspomnianego przepisu ustanawiającego wyłączenie warunek umowny, który stał się częścią umowy ze skutkiem *ex tunc* po jej zawarciu z powodu obowiązującego przepisu ustawowego usuwającego nieważność spowodowaną nieuczciwym charakterem warunku umownego czyniącego wykonanie umowy niemożliwym?
- 3) Na wypadek gdyby zgodnie z odpowiedziami udzielonymi na powyższe pytania można było zbadać, czy warunek umowny wiążący się z ryzykiem kursowym dla konsumenta ma nieuczciwy charakter, to czy wymóg jasnego i zrozumiałego sformułowania, o którym mowa w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że jest on także spełniony, jeżeli dochowano w sposób przedstawiony w okolicznościach faktycznych przewidzianego ustawowo i sformułowanego w sposób koniecznie ogólny obowiązku udzielenia informacji, czy też należy także wymagać ujawnienia danych o ryzyku dla konsumenta, znanych instytucji finansowej lub do których instytucja ta mogła mieć dostęp w momencie zawierania umowy?

⁷ Zobacz przypis 5 powyżej.

- 4) Czy w świetle wymogu jasności i przejrzystości oraz ust. 1 lit. i) załącznika do dyrektywy 93/13 dla celów wykładni art. 4 ust. 1 tej dyrektywy jest istotna okoliczność, że w momencie zawierania umowy warunki umowne dotyczące uprawnienia do jednostronnej zmiany i różnicy między ceną kupna a ceną sprzedaży – które kilka lat później okazały się nieuczciwe – były zawarte w umowie wraz z postanowieniem umowy dotyczącym przejścia ryzyka kursowego, wobec czego konsument kumulatywnym skutkiem takich postanowień nie mógł w rzeczywistości zupełnie przewidzieć, w jaki sposób zmienią się w następstwie zobowiązania do zapłaty, ani mechanizm zmian tych zobowiązań? Czy też warunki umowne następnie uznane za nieuczciwe nie powinny zostać uwzględnione przy dokonywaniu oceny nieuczciwego charakteru warunku ustanawiającego ryzyko kursu wymiany?
- 5) Gdyby sąd krajowy stwierdził nieuczciwy charakter warunku umownego wiążącego się z ryzykiem kursowym dla konsumenta, czy sąd ten jest zobowiązany, przy ustalaniu skutków prawnych zgodnie z przepisami prawa krajowego, uwzględnić z urzędu, z poszanowaniem prawa stron do bycia wysłuchanym w postępowaniu kontradyktoryjnym, także nieuczciwy charakter pozostałych warunków umownych, na które powodowie nie powołali się w pozwie? Czy zasada badania z urzędu ma także zastosowanie zgodnie z orzecznictwem Trybunału, jeżeli powód jest konsumentem, czy też z uwagi na miejsce zajmowane przez prawo do rozporządzania [przedmiotem postępowania i środkami procesowymi] w całym postępowaniu i na szczególne okoliczności odnośnego postępowania ta zasada dyspozycyjności w tym wypadku wyklucza badanie przez sąd z urzędu?”.

29. Powodowie, pozwani, rządy węgierski i polski oraz Komisja Europejska przedstawili uwagi na piśmie. Oprócz rządu polskiego wszyscy wzięli udział w rozprawie, która odbyła się w dniu 22 lutego 2018 r.

III. Ocena

A. Uwagi wstępne

1. *Dopuszczalność wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym*

30. Pozwani w postępowaniu głównym podważają dopuszczalność postanowienia odsyłającego z tego względu, że pierwsze cztery pytania mają charakter hipotetyczny i nie mają związku z okolicznościami faktycznymi sprawy w postępowaniu głównym, zaś pytanie piąte jest objęte zasadą *acte claire*.

31. Pozwani kwestionują w szczególności przedstawioną w postanowieniu odsyłającym wykładnię ustaw DH, podnosząc na przykład, że ustawa DH1 nie dotyczy przypisania ryzyka kursowego, a ustawa DH3 nie włącza do umowy obowiązku po stronie konsumenta, aby ponosić to ryzyko⁸. Ustawa DH3 raczej wyeliminowała ryzyko kursowe dla kredytów denominowanych do waluty obcej poprzez przekształcenie tych umów w umowy denominowane w forintach na przyszłość (od dnia 1 lutego 2015 r., *ex nunc*), ale nie ze skutkiem wstecznym (*ex tunc*). Pozwani podnoszą, że skoro ani ustawy DH, ani orzeczenie Kúria nr 2/2014 nie zmieniły warunków dotyczących ryzyka kursowego, przedstawione pytania prejudycjalne mają charakter hipotetyczny i wykładnia, o jaką wnosi Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny w Budapeszcie), nie ma związku ze stanem faktycznym rozpatrywanym w postępowaniu głównym.

⁸ Rząd węgierski również kwestionuje wykładnię ustaw DH przedstawioną w postanowieniu odsyłającym, ale nie udaje mu się zakwestionować jego dopuszczalności. Komisja wskazuje, że nie jest jasne, czy postanowienie odsyłające dotyczy ustawy DH1 czy ustawy DH3.

32. Nie mogę zgodzić się z tym, że postanowienie odsyłające jest niedopuszczalne. Istnieje natomiast konieczność poczynienia pewnych uwag wyjaśniających w odniesieniu do pytania czwartego.

33. Artykuł 267 TFUE jest oparty na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, przy czym sąd krajowy jest wyłącznie właściwy do ustalenia i oceny stanu faktycznego w zawisłym przed nim sporze oraz do interpretowania i stosowania prawa krajowego⁹. Nie zamierzam zatem odnosić się w tej sprawie do zawartych w postanowieniu odsyłającym kwestii związanych ze znaczeniem prawa państwa członkowskiego¹⁰.

34. Podobnie, jedynie do sądu krajowego, przed którym zawisł spór i na którym spoczywa odpowiedzialność za przyszły wyrok w sprawie, należy – przy uwzględnieniu szczególnych okoliczności konkretnej sprawy – zarówno ocena konieczności wydania orzeczenia prejudycjalnego, jak i ocena znaczenia pytań, z którymi zwraca się on do Trybunału. W konsekwencji, w sytuacji gdy przedstawione pytania dotyczą wykładni prawa Unii, Trybunał jest co do zasady zobowiązany do ich rozpatrzenia¹¹.

35. Trybunał może odmówić wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie pytania prejudycjalnego przedstawionego przez sąd krajowy tylko wówczas, gdy wnioskowana wykładnia prawa Unii Europejskiej ewidentnie nie ma związku ze stanem faktycznym sprawy lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje faktami lub podstawą prawną koniecznymi dla przedstawienia użytecznej odpowiedzi na zadane mu pytania¹².

36. Z wyjątkiem pytania czwartego postanowienie odsyłające zawiera szczegółową analizę aspektów prawa Unii, które sąd odsyłający uważa za istotne w celu rozstrzygnięcia sporu¹³, a tym samym jest możliwe podsumowanie kwestii prawnych wymagających wykładni, pomimo braku konsensusu w sprawie znaczenia i skutku ustaw DH1 i DH3. Co więcej, zasadnicze podstawy nieporozumienia między stronami są łatwe do ustalenia na podstawie akt sprawy.

37. Sąd odsyłający pragnie dowiedzieć się, jak promulgacja ustaw DH1 i DH3, do której – jak już wspomniano – doszło w toku postępowania głównego, wpływa na skargę powodów.

38. Pozwani kwestionują w szczególności, by ryzyko kursowe faktycznie było przenoszone przez kredytodawcę na kredytobiorcę na mocy ustaw DH1 i DH3, sprzeciwiają się jakiegokolwiek ich wykładni, która prowadziłaby do powstania skutków z mocą wsteczną oraz twierdzą, że nie wystąpiły braki zgodności w odniesieniu do wymogu „prostego i zrozumiałego języka” wynikającego z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

39. Jednakże powodowie wskazują, że ten ostatni wymóg nie został spełniony, że system środków prawnych wynikający z ustaw DH1 i DH3 obciąża ich jako konsumentów ryzykiem kursowym oraz że kurs wymiany, narzucony w wyniku interwencji ustawodawcy, jest znacząco wyższy niż kurs wymiany, jaki obowiązywał w dacie zawarcia umowy w 2008 r. W tym kontekście podnoszą oni, że naruszono zasadę przejrzystości. Zasada ta chroni konsumentów zgodnie z prawem Unii na podstawie art. 4 ust. 2 zdanie ostatnie dyrektywy 93/13 w związku z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13 oraz załącznika do niej¹⁴. W tym kontekście powodowie utrzymują, że naruszono zasady równoważności i skuteczności, i stawiają pytanie, czy nastąpiło naruszenie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13.

9 Zobacz, w kontekście nieuczciwych warunków w umowach kredytu konsumenckiego, wyrok Trybunału z dnia 14 marca 2013 r., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 34 i przytoczone tam orzecznictwo).

10 Zobacz także w tym zakresie moją opinię w sprawie Egenberger (C-414/16, EU:C:2017:851, pkt 61–65).

11 Zobacz wyrok Aziz (ww. w przypisie 9). Zobacz także wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 19, 20).

12 Wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

13 Zobacz opinia rzecznika generalnego N. Jääskinen w sprawie Banif Plus Bank (C-312/14, EU:C:2015:621).

14 Zobacz na przykład wyrok z dnia 26 lutego 2015 r., Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, pkt 73, 74).

40. W związku z tym nie mam wątpliwości, że postanowienie odsyłające jest dopuszczalne w odniesieniu do pytań od pierwszego do trzeciego i piątego.

41. Pytanie czwarte natomiast dotyczy art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, który obejmuje kwestie wykraczające poza wymogi przejrzystości i obejmuje inne formy nieuczciwości. Jednakże w swych uwagach na piśmie powodowie nie przedstawili żadnych argumentów odnośnie do znaczenia art. 4 ust. 1 dla postępowania głównego, tak jak i postanowienie odsyłające w części zatytułowanej „uzasadnienie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym” nie odwołuje się do art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13.

42. W odniesieniu do zakresu sporu między stronami w postępowaniu głównym powodowie aktywnie podkreślają w swoich uwagach na piśmie, że w przeciwieństwie do problemu niedawno rozpatrywanego przez Trybunał w sprawie Andriciuc¹⁵ opierają oni swoje powództwo o nadużycie na braku jasnych i wyczerpujących informacji zgodnie z art. 203 ust. 6 i 7 ustawy Hpt. Ponadto części wyroków Trybunału, na które powołują się powodowie, dotyczą albo przejrzystości w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13¹⁶, albo art. 6 i zasad równoważności i skuteczności¹⁷, albo obu ich łącznie¹⁸.

43. Jak wskazano powyżej, pozwani kwestionują dopuszczalność pytania czwartego na tej podstawie, że jest ono hipotetyczne. Jednakże ja raczej uważam, że o ile poprzez to pytanie sąd zwraca się do Trybunału o rozważenie słuszności utrzymywania obciążenia ryzykiem kursowym konsumentów, poza parametrami oceny zgodności w zakresie przejrzystości, o tyle Trybunał nie dysponuje informacjami na temat stanu faktycznego i prawnego, aby na nie odpowiedzieć¹⁹.

44. Pytanie czwarte jest zatem albo niedopuszczalne, albo należy je rozumieć tak, że sąd dąży poprzez nie do ustalenia, jak interwencja ustawodawcy, która nastąpiła wiele lat po zawarciu umowy (zdarzenie, które sąd krajowy uznaje za nieprzewidywalne z punktu widzenia konsumenta) wpływa na obowiązki w zakresie przejrzystości spoczywające na pozwanych poprzez odesłanie do art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

2. Główne kwestie

45. Zasadniczo postanowienie odsyłające zmierza do ustalenia, czy system środków prawnych wynikający z ustaw DH1 i DH3, czyli przepisy wprowadzone przez węgierskiego ustawodawcę w następstwie wyroku Trybunału w sprawie Kásler i orzeczenia Kúria nr 2/2014²⁰ podlegają ocenie pod kątem zgodności z prawem Unii i czy są z nim zgodne.

15 Wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703).

16 To znaczy wyrok z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262).

17 Wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Azziz (C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 50). Uwagi na piśmie powoda odnosiły się także do wyroku z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Espanol de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 39, 53). Pierwszy z przywołanych wyroków odnosi się do słabej pozycji konsumentów wobec sprzedawców czy dostawców, zaś drugi z przywołanych wyroków dotyczy zasady skuteczności.

18 Wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282); z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980).

19 Zobacz na przykład wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

20 Zobacz przypis 5 powyżej.

46. W tym miejscu należy przypomnieć, że wyroki Trybunału mają bezpośredni skutek, w związku z czym stosuje się je od daty wejścia w życie interpretowanego przepisu²¹, a wobec tego powinny być stosowane do stosunków prawnych powstałych przed wydaniem wyroku rozstrzygającego w przedmiocie wniosku o dokonanie wykładni, jeżeli ponadto są spełnione wszystkie pozostałe przesłanki wszczęcia przed właściwym sądem postępowania w sprawie związanej ze stosowaniem takiego przepisu²².

47. Ponadto jedynie w zupełnie wyjątkowych okolicznościach, w celu ochrony pewności prawa, Trybunał może ograniczyć w czasie skutek swoich orzeczeń²³. Trybunał nie dokonał takiego ograniczenia skutków w czasie odnośnie do wyroku Kásler i sądy państwa członkowskiego nie są do tego uprawnione²⁴.

48. Oznacza to, że wykładnia art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 dokonana przez Trybunał w dniu 30 kwietnia 2014 r. w sprawie Kásler, jak i inne przepisy dyrektywy 93/13 mające zastosowanie w tej sprawie (to znaczy art. 3, 5, art. 6 ust. 1 i art. 7) stosuje się do postanowień umownych istniejących od daty wejścia w życie dyrektywy 93/13, to jest od dnia 31 grudnia 1994 r.²⁵. Należy zauważyć, że stosowanie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 na poziomie krajowym jest uzależnione od rozsądnych terminów przejściowych określonych w prawie państwa członkowskiego²⁶ a także innych przepisów proceduralnych państwa członkowskiego, pod warunkiem, że takie przepisy będą zgodne z zasadami skuteczności i równoważności²⁷.

49. W kontekście dyrektywy 93/13 art. 6 i 7 są również istotne dla obowiązków w zakresie środków prawnych nałożonych na państwa członkowskie i, jak stwierdził Trybunał, np. w sprawie Kásler, art. 7 ust. 1 zobowiązuje państwa członkowskie, do zapewnienia stosownych i skutecznych środków „mających na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami”²⁸ a art. 7 ma dodatkowo zapewnić istnienie środków zniechęcających do naruszania dyrektywy 93/13²⁹. Istotne jest także, aby mieć na uwadze art. 8 dyrektywy 93/13, na mocy którego „w celu zapewnienia wyższego stopnia ochrony konsumenta państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać bardziej rygorystyczne przepisy prawne zgodne z traktatem w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą”³⁰.

50. Biorąc pod uwagę, że data wejścia w życie dyrektywy 93/13 to 31 grudnia 1994 r., a postanowienia umowne będące przedmiotem sporu weszły w życie w dniu 15 lutego 2008 r., zgodnie z prawem Unii nie można się co do zasady sprzeciwić decyzji węgierskiego ustawodawcy, aby uregulować w drodze ustawy DH1 warunki umowne obowiązujące od dnia 1 maja 2004 r. do dnia 26 lipca 2014 r., lub by ustalić mocą ustawy DH3 możliwości konwersji kredytów określonych w walucie obcej na kredyty denominowane w forintach, przez odniesienie do dat w 2014 r., bez względu na charakter sporu w odniesieniu do skutków w czasie ustaw DH.

21 Zobacz na przykład wyrok z dnia 29 października 2015 r., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, pkt 22). Zobacz także opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w tej sprawie (EU:C:2015:321, pkt 34).

22 Na przykład wyrok z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertreib (C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo).

23 Ibidem, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo. To znaczy zainteresowani powinni działać w dobrej wierze oraz istnieje ryzyko poważnych trudności.

24 Zobacz na przykład wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 70–73).

25 Artykuł 10 ust. 1 dyrektywy 93/13.

26 Zobacz na przykład wyrok z dnia 29 października 2015 r., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, pkt 24).

27 Odnośnie do najnowszej i całościowej analizy zob. opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9).

28 Zobacz na przykład wyrok z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 78 i przytoczone tam orzecznictwo).

29 Ibidem, pkt 79.

30 W odniesieniu do zakresu art. 8 zob. na przykład wyrok z dnia 3 czerwca 2010 r., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/04, EU:C:2010:309).

51. Na pytanie drugie postanowienia odsyłającego należy odpowiedzieć w świetle tych podstawowych filarów prawa Unii. Moim zdaniem pytanie drugie odnosi się do zasadniczej wątpliwości sądu odsyłającego, dotyczącej dopuszczalnego wpływu – w świetle prawa Unii – ustaw DH1 i DH3 na rozstrzygnięcie sporu w postępowaniu głównym. Wobec powyższego dalsza analiza będzie zasadniczo poświęcona pytaniu drugiemu.

IV. Odpowiedzi na przedstawione pytania

A. Odpowiedź na pytanie pierwsze

52. Poprzez pierwsze pytanie prejudycjalne sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy wprowadzony w drodze ustawy warunek umowny, który obciąża ryzykiem kursowym konsumentów ze skutkiem *ex tunc*, stanowi klauzulę, która „nie była indywidualnie negocjowana” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, i czy wobec tego co do zasady podlega zakresowi stosowania tej dyrektywy.

53. Jak wskazał rząd polski w swoich uwagach na piśmie, określenie „indywidualnie negocjowany” należy rozumieć w ten sposób, że chodzi o warunek umowny, co do którego strony wspólnie uzgodniły, w wyniku indywidualnie odnoszących się do tego warunku ustaleń, że ma on stanowić element wiążącej je umowy. Jeżeli warunek umowny, co do którego w postępowaniu głównym podnosi się, że został narzucony, wynika z interwencji ustawodawcy, z definicji nie może on być uznany za „indywidualnie negocjowany”³¹.

54. Wykładnia ta znajduje potwierdzenie nie tylko w wyraźnym brzmieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13³², ale jest również zgodna z celem dyrektywy 93/13, wskazanym w jednym z jego motywów, który odnosi się do ochrony nabywców i konsumentów przed „jednostronnymi *standardowymi* umowami”³³. Ponadto inny motyw odnosi się do ułatwień na podstawie prawa państwa członkowskiego w zakresie wszczęcia postępowania „dotyczącego warunków umowy przeznaczonych do *ogólnego stosowania* w umowach zawieranych z konsumentami”³⁴.

55. Proponuję zatem, aby na pytanie pierwsze udzielić odpowiedzi w ten sposób, że warunek umowny wprowadzony w wyniku interwencji ustawodawcy, który obciąża ryzykiem kursowym konsumenta ze skutkiem *ex tunc*, nie może być uznany za „indywidualnie negocjowany” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13.

B. Odpowiedź na pytanie drugie

56. Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy system środków prawnych określony w ustawie DH1 i ustawie DH3, które zostały promulgowane przez ustawodawcę węgierskiego w świetle zarówno wyroku w sprawie Kásler, jak i stosującego go orzeczenia Kúria nr 2/2014³⁵, stanowi „warunki umowy” odzwierciedlające „obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze” w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 i wobec tego „nie podlega przepisom” tej dyrektywy.

31 Wyrok z dnia 29 października 2015 r., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, pkt 34). W tej sprawie Trybunał stwierdził, że przepis ustawowy „ustanawia ramy prawne mające ogólny zakres”. Pomimo iż rozpatrywany przepis ustawowy w tym przypadku nie stanowił „warunku umowy” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, uznano, że jest on normą o charakterze ogólnym.

32 Odnośnie do przeglądu zasad wykładni przepisów Unii zob. na przykład moja opinia w sprawie Pinckernelle (C-535/15, EU:C:2016:996, pkt 34–70).

33 Moje wyróżnienie.

34 Moje wyróżnienie.

35 Zobacz przypis 5 powyżej.

57. Doszedłem do wniosku, że środki prawne rozpatrywane w postępowaniu głównym nie są wyłączone z zakresu stosowania dyrektywy 93/13 na mocy art. 1 ust. 2 tej dyrektywy. Mam ku temu następujące powody.

58. Przede wszystkim przyznaję, że Trybunał orzekł, iż wyłączenie zawarte w art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 wymaga spełnienia dwóch warunków. Po pierwsze warunek umowny musi odzwierciedlać przepis ustawowy lub wykonawczy, a po drugie przepis ten musi mieć charakter bezwzględnie wiążący³⁶. Wobec tego, aby stwierdzić, czy warunek umowny jest wyłączony z zakresu stosowania dyrektywy 93/13, sąd krajowy musi ustalić, czy ten warunek umowny odzwierciedla przepisy prawa krajowego, które znajdują zastosowanie wobec stron umowy niezależnie od ich wyboru, czy też mają charakter uzupełniający i są stosowane automatycznie w przypadku braku innych ustaleń między stronami³⁷.

59. Pragnę również zauważyć, że Trybunał orzekł, iż wyjątek ustanowiony w art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w sposób ścisły³⁸. W związku z tym, mimo że ustawy DH1 i DH3 nie mają zastosowania niezależnie od decyzji stron w postępowaniu głównym, to – jak wskazano w uwagach na piśmie przedstawionych przez powodów – nie obowiązywały one w dacie, gdy umowa z dnia 15 lutego 2008 r. była negocjowana³⁹.

60. Ponadto Trybunał podkreślił, że cel wyłączenia stosowania przepisów dyrektywy 93/13 jest uzasadniony okolicznością, iż można zasadnie przypuszczać, że ustawodawca krajowy dokonał wyważenia ogółu praw i obowiązków stron niektórych umów⁴⁰.

61. Założenia takiego nie można przyjąć w odniesieniu do przepisów ustawowych wydanych po dniu, w którym uzgodniono przedmiotową umowę oraz wydanych w konkretnym celu wykonania sądowego stwierdzenia niezgodności z dyrektywą 93/13, co – jak wynika z akt sprawy – niewątpliwie ma miejsce w postępowaniu głównym. Jak wyjaśniono w pkt 45–50 powyżej, wyroki Trybunału dokonujące wykładni przepisów prawa Unii obowiązują od daty wejścia w życie tych przepisów, chyba że Trybunał ograniczył skutek wyroku w czasie, natomiast ich stosowanie przez sądy państwa członkowskiego wymaga uzgodnienia z krajowymi przepisami proceduralnymi zgodnie z zasadami skuteczności i równoważności. Powyżej wskazano również, że w kontekście dyrektywy 93/13 istotne są częstokroć art. 6, 7 i 8 z tego względu, że regulują one środki, jakie państwa członkowskie mogą przedsięwziąć w celu ochrony praw konsumentów zgodnie z tą dyrektywą.

62. Faktycznie Trybunał miał już okazję dokonać oceny zgodności przepisów (ustawowych) państw członkowskich z art. 6 i 7 dyrektywy 93/13 pod kątem zasad równoważności i skuteczności, w sytuacji gdy takie przepisy ustawowe zostały promulgowane w odpowiedzi na wyroki Trybunału dokonujące wykładni dyrektywy 93/13. Sprawy te nie miały za przedmiot dyskusji, czy na podstawie art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 odpowiednie przepisy krajowe znajdują się poza zakresem stosowania tej dyrektywy, prawdopodobnie z tego względu, że żadna analiza nie pozwalała na postrzeganie tych przepisów jako

36 Wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).

37 Ibidem, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo. Dla dalszych przykładów zob. wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 69, 70).

38 Wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).

39 W tym znaczeniu okoliczności faktyczne w postępowaniu głównym różniły się od okoliczności, jakie wystąpiły w szandarowych sprawach, w których dokonywano wykładni art. 1 ust. 2 dyrektywy. Zobacz na przykład wyroki: z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180); z dnia 10 września 2014 r., Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189); z dnia 20 września 2017 r., Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703).

40 Wyrok z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 28).

„warunków umowy”⁴¹ w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13. Jednakże mogło to również wynikać z jednoznacznego obowiązku nałożonego na państwa członkowskie w prawie pierwotnym Unii, zgodnie z art. 19 TUE, do „ustanawiania środków niezbędnych do zapewnienia skutecznej ochrony prawnej w dziedzinach objętych prawem Unii”.

63. W zakresie, w jakim ustawy DH1 i DH3 mają wpływ na treść warunków umownych (takich jak która strona powinna ponosić wszelkie ryzyko kursowe), w przeciwieństwie do sankcji i zasad postępowania stosowanych w związku z ww. wyrokiem Trybunału w sprawie Kásler, w okolicznościach faktycznych sporu w postępowaniu głównym, taki istotny czynnik jest ściśle związany z wymogiem, aby ustawy DH1 i DH3 były zgodne z art. 6 i 7 dyrektywy 93/13⁴², a także zasadami równowagi i skuteczności, przy czym nie można ich rozdzielić. Ponadto wykładnia art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 z takim skutkiem, że ustawy takie jak ustawy DH1 i DH3 są wyłączone z zakresu stosowania dyrektywy na mocy tego artykułu, spowodowałaby również, że prawodawstwo państw członkowskich ustanawiane w odpowiedzi na wyroki Trybunału stwierdzające niezgodność prawa krajowego z dyrektywą 93/13 będzie wyłączone z kontroli sądowej Trybunału.

64. Taka wykładnia spowodowałaby zatem, że art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 byłby sprzeczny z wymogiem zapewnienia przez polityki Unii wysokiego poziomu ochrony konsumentów zgodnie z art. 38 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, która jest – co najmniej – wskazówką odnośnie do wykładni art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13⁴³. Stałoby to również w sprzeczności z prawem do skutecznej ochrony sądowej gwarantowanym na podstawie art. 47 karty⁴⁴, przyznającego jednostkom prawa, na które mogą się one powoływać przed sądami państw członkowskich, w tym w kontekście sporów pomiędzy podmiotami prywatnymi⁴⁵.

65. Wreszcie wyraźne brzmienie art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 stanowi niewielką pomoc w określeniu jego znaczenia, a cel art. 1 ust. 2, odzwierciedlony w motywach nie zawiera żadnej znaczącej wskazówki co do tego, czy ma on zastosowanie do warunków umownych narzuconych przez ustawę *po* zawarciu przedmiotowej umowy *oraz* w celu zapewnienia zgodności prawa państwa członkowskiego z dyrektywą 93/13. Jednakże geneza tego przepisu sugeruje, że miał on zapewnić państwom członkowskim możliwość utrzymania w mocy lub wprowadzenia norm wykraczających poza standardy

41 Zobacz, w szczególności, pkt 21 i 23 wyroku z dnia 29 października 2015 r., BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731). „Aby uwzględnić powyższe orzecznictwo, a w szczególności w następstwie wydania wyroku Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), ustawa 1/2013 zmieniła między innymi przepisy kodeksu postępowania cywilnego odnoszące się do egzekucji z mienia obciążonego hipoteką. Tak oto w wypadku postępowań wszczętych po wejściu w życie ustawy 1/2013 powództwo przeciwegzekucyjne dłużnika oparte na nieuczciwym charakterze warunku umownego i wniesione w zwykłym terminie dziesięciu dni od dnia doręczenia pisma wszczynającego egzekucję umożliwia obecnie zawieszenie postępowania w przedmiocie egzekucji wierzytelności zabezpieczonej hipoteką do momentu rozstrzygnięcia powództwa przeciwegzekucyjnego [...]. Należy ocenić, czy – a jeżeli tak, to w jakim zakresie – dyrektywa 93/13 interpretowana w orzecznictwie Trybunału rozwinętym między innymi w jego wyroku Aziz [...] stoi na przeszkodzie dla mechanizmu terminu przejściowego przyjętego przez hiszpańskiego ustawodawcę i wprowadzonego ustawą 1/2013”. Zobacz także na przykład wyroki: z dnia 17 lipca 2014 r., Sánchez Morcillo i Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099); z dnia 21 stycznia 2015 r., Unicaja Banco i Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13, i C-487/13, EU:C:2015:21); z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60).

42 Zobacz ostatnio wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 71–74 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 Rzecznik generalny N. Wahl w opinii w sprawie Pohotovost (C-470/12, EU:C:2013:844, pkt 66) zajmuje stanowisko, że art. 38 karty stanowi raczej zasadę zgodnie z art. 52 ust. 5 karty, nie zaś uprawnienie.

44 Zobacz wyrok z dnia 10 września 2014 r., Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo), w którym Trybunał uznał, że, „bezwzględne zasady” ustalone w art. 38 i 47 karty „obowiązują przy stosowaniu dyrektywy 93/13”.

45 Wyrok z dnia 17 kwietnia 2018 r., Egenberger (C-414/16, EU:C:2018:257, pkt 70–82). Trybunał stwierdził w pkt 82, że „w przypadku gdy sąd krajowy rozpatruje spór między jednostkami, w którym dokonanie wykładni stosownych przepisów prawa krajowego w zgodzie z” rozpatrywaną w tej sprawie dyrektywą „jest niemożliwe, musi on zapewnić jednostkom, w granicach swoich kompetencji, ochronę prawną przysługującą im na podstawie art. 21 i 47 karty oraz zagwarantować pełną skuteczność tych postanowień, w razie konieczności poprzez odstąpienie od stosowania wszelkich przepisów prawa krajowego, które stoją z nimi w sprzeczności”.

ochronne dyrektywy⁴⁶, a nie obniżania ich, natomiast jeden z rzeczników generalnych stwierdził, że wyjątek przewidziany w art. 1 ust. 2 „powinien mieć zastosowanie do takich standaryzowanych umów, których treść ustawodawca krajowy już uregulował w krajowych przepisach i wobec których już dokonał słusznego wyważenia uzasadnionych interesów wszystkich stron umowy”⁴⁷.

66. Jest to także zgodne z ogólną zasadą, w świetle której nieuczciwy charakter określa się według stanu na dzień zawarcia umowy⁴⁸, i jestem skłonny zgodzić się ze spostrzeżeniem, że „równowaga stron umowy” nie powinna zostać naruszona „w drodze interwencji organu państwowego następującej po zawarciu umowy”⁴⁹, chyba że taka interwencja powoduje, że prawo państwa członkowskiego spełnia wymogi dyrektywy 93/13 lub mieści w parametrach maksymalnej ochrony konsumentów ustanowionych w art. 8 dyrektywy 93/13⁵⁰.

67. Proponuję zatem, aby na pytanie drugie odpowiedzieć w ten sposób, że w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym warunek umowny, który stał się częścią umowy w wyniku interwencji ustawodawcy i który dalej obciąża ryzykiem kursowym konsumenta ze skutkiem *ex tunc*, nie odzwierciedla „obowiązujących przepisów ustawowych lub wykonawczych” w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13.

C. Odpowiedź na pytanie trzecie

68. Poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 i ustanowiony w nim wymóg formułowania warunków umownych „prostym i zrozumiałym językiem” przyznaje konsumentowi prawo do szczegółowych informacji dotyczących ryzyka dla niego, znanych instytucji finansowej lub do których mogła ona mieć dostęp w chwili zawarcia umowy w odniesieniu do obciążenia ryzykiem kursowym, czy też wymóg ten został spełniony przez informacje przekazane konsumentowi, które zostały opisane w pkt 18 powyżej⁵¹? Powodowie podkreślają w tym względzie informacje makroekonomiczne, które w ich ocenie posiadają pozwani, oraz ich obowiązek wyjaśnienia skutków czynników makroekonomicznych na mechanizm wymiany kursu.

69. Według uwag na piśmie przedstawionych przez pozwanych orzeczenie Kúria nr 2/2014⁵², które jest wiążące dla krajowego sądu odsyłającego, ustaliło już kryteria służące do stwierdzenia, czy warunki umowne dotyczące ponoszenia ryzyka kursowego są proste i zrozumiałe.

46 Zobacz opinia rzecznik generalnej V. Trstenjak w sprawie RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2012:566, pkt 42, odnoszący się do interwencji Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w proces ustawodawczy)

47 Ibidem, pkt 47 (moje wyróżnienie). Rzecznik generalna odnosi się do pierwszego dokumentu roboczego Komisji Europejskiej z dnia 14 lutego 1984 r., COM(1984) 55 wersja ostateczna.

48 Zobacz, na przykład, wyrok z dnia 21 stycznia 2015 r., Unicaja Banco i Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, EU:C:2015:21, pkt 37).

49 Opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85, pkt 105).

50 Zobacz przypis 30 powyżej.

51 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, że warunki, o których mowa w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 nie podlegają ocenie w odniesieniu do swego nieuczciwego charakteru, o ile właściwy sąd krajowy na podstawie badania konkretnego wypadku uzna, że zostały one sformułowane „prostym i zrozumiałym językiem” zgodnie z tym przepisem. Zobacz wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuciu (C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo).

52 Zobacz przypis 5 powyżej.

70. Do sądu odsyłającego należy decyzja, czy poszczególne warunki są sformułowane w sposób jasny i zrozumiały w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13⁵³. Sąd ten powinien uwzględnić, oprócz wyroku Trybunału w sprawie Kásler i stosownego orzeczenia Kúria, kryteria ustalania, czy warunek umowny został wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, określone w orzecznictwie Trybunału, które zostały w całości wskazane w wyroku z dnia 20 września 2017 r., Andriciuc, w pkt 43–50⁵⁴.

71. Jak stwierdzono w wyroku Andriciuc, „do sądu odsyłającego należy zatem ustalenie, czy przedsiębiorca przedstawił zainteresowanym konsumentom wszelkie istotne informacje pozwalające im ocenić, jakie konsekwencje ekonomiczne ma dla ich zobowiązań finansowych warunek [taki jak rozpatrywany w postępowaniu głównym]”⁵⁵, w tym wpływ na raty kredytu silnej deprecjacji środka płatniczego państwa członkowskiego, w którym kredytobiorca ma swoje miejsce zamieszkania lub siedzibę, i wzrostu zagranicznej stopy procentowej⁵⁶. Sprzedawca lub dostawca ma obowiązek przedstawienia ewentualnych wahań kursu wymiany i ryzyko wiążące się z zaciągnięciem kredytu⁵⁷, a także konkretne działanie mechanizmu, do którego odnosi się warunek umowny, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach umownych⁵⁸.

72. Poza tym powodowie podnoszą w swoich uwagach na piśmie, że ustawy DH1 i DH3 są niezgodne z zasadami skuteczności i równoważności oraz z art. 6 dyrektywy 93/13 z tego względu, że prawodawca obciążył ryzykiem kursowym konsumentów, nie uwzględniając wymogu jasności i przejrzystości. Dla zapewnienia kompletności wyводу pragnę zauważyć, że w aktach sprawy brak wystarczających informacji, aby móc wyciągnąć wnioski w tej kwestii, zarówno w kontekście przejrzystości, jak i innym.

73. Tym samym, w ramach pytania trzeciego, do sądu odsyłającego należy ustalenie, przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności dotyczących umowy oraz orzecznictwa Trybunału, czy zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 oraz ustanowionym przez niego wymogiem, aby warunki umowne zostały wyrażone „prostym i zrozumiałym językiem”, kredytodawcy są zobowiązani przekazać konsumentom istotne informacje finansowe, w których posiadaniu byli w dacie zawarcia umowy, w tym o istotnych czynnikach makroekonomicznych, oraz wyjaśnić ich wpływ na mechanizm kursu wymiany.

D. Odpowiedź na pytanie czwarte

74. Jak wyjaśniono w pkt 41–44 powyżej, pytanie czwarte należy rozumieć jako dążące do wyjaśnienia, w jaki sposób ustawodawstwo uchwalone wiele lat po zawarciu umowy (zdarzenie, które krajowy sąd odsyłający uznaje za nieprzewidywalne z punktu widzenia konsumenta) wpływa na obowiązki w zakresie przejrzystości spoczywające na stronie pozwanej poprzez odesłanie do art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

53 Postanowienie z dnia 22 lutego 2018 r., ERSTE Bank Hungary (C-126/17, niepublikowane, EU:C:2018:107, pkt 27), przytaczające wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 22).

54 Wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703). Wiodące wyroki dotyczące przejrzystości, które poprzedziły wyrok Andriciuc, obejmują wyroki: z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertieb (C-92/11, EU:C:2013:180); z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282); z dnia 26 lutego 2015 r., Matei (C-143/13, EU:C:2015:127); z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262); z dnia 9 lipca 2015 r., Bucura (C-348/14, EU:C:2015:447). Po wyroku Andriciuc zob. w szczególności postanowienie z dnia 22 lutego 2018 r., ERSTE Bank Hungary (C-126/17, niepublikowane, EU:C:2018:107).

55 Wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 50).

56 Ibidem, pkt 49. Trybunał odnosi się do zalecenia Rady ds. Ryzyka Systemowego z dnia 21 września 2011 r. (Dz.U. 2011, C 342, s. 1).

57 Ibidem, pkt 50.

58 Ibidem, pkt 45.

75. Zgodnie z art. 3 ust. 3 dyrektywy 93/13 załącznik do dyrektywy 93/13 przedstawia przykładowy wykaz klauzul, które mogą być uznane za nieuczciwe. Punkt 1 lit. i) odnosi się do warunków powodujących „nieodwołalne związanie konsumenta warunkami, z którymi nie miał realnej możliwości zapoznania się wcześniej przed zawarciem umowy”, jednakże w postanowieniu odsyłającym nie wyjaśniono, dlaczego ta część załącznika miałaby być bardziej istotna niż inne, pomimo że pkt 1 lit. j) i l) oraz pkt 2 lit. b) i d) załącznika były przedmiotem wykładni Trybunału w kontekście przejrzystości⁵⁹.

76. Proponuję zatem udzielić odpowiedzi na pytanie czwarte w ten sposób, że w zakresie, w jakim późniejsza interwencja ustawodawcy państwa członkowskiego nie zaradziła nieuczciwemu charakterowi w odniesieniu do wymogu jasności i przejrzystości warunków umownych wymaganych przez dyrektywę 93/13, zgodność tych warunków z tym wymogiem ustala się od daty zawarcia umowy.

E. Odpowiedź na pytanie piąte

77. Pytanie piąte dotyczy uprawnienia sądów państw członkowskich do badania z urzędu wszystkich warunków danej umowy pod kątem ich nieuczciwego charakteru.

78. Obowiązek ten jest oczywisty w świetle utrwalonego orzecznictwa Trybunału. Pragnę jednakże podkreślić, że obowiązek sądów państw członkowskich do badania z urzędu wszystkich warunków umownych pod kątem ich nieuczciwego charakteru zgodnie z dyrektywą 93/13 ma zastosowanie jedynie w przypadku, gdy sąd dysponuje wszystkimi informacjami na temat istotnych okoliczności faktycznych i prawnych⁶⁰. Zasada *res iudicata* ma ponadto wpływ na ten obowiązek⁶¹.

79. Zatem na pytanie piąte należy odpowiedzieć w ten sposób, że sąd krajowy powinien badać z urzędu, czy warunek umowy objęty zakresem stosowania dyrektywy jest nieuczciwy, zaradzając w ten sposób nierównowadze między konsumentem a kredytodawcą, pod warunkiem że dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami o stanie faktycznym i prawnym.

V. Wnioski

80. Wobec tego proponuję, aby Trybunał udzielił następujących odpowiedzi na pytania przedstawione przez Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny w Budapeszcie, Węgry):

- 1) Warunek umowy wprowadzony w wyniku interwencji ustawodawcy, który obciąża ryzykiem kursowym konsumenta ze skutkiem *ex tunc*, nie może być uznany za „indywidualnie negocjowany” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.
- 2) W okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym warunek umowy, który stał się częścią umowy w wyniku interwencji ustawodawcy i który dalej obciąża ryzykiem kursowym konsumenta ze skutkiem *ex tunc*, nie odzwierciedla „bezwzględnie obowiązujących przepisów ustawowych lub wykonawczych” w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13.
- 3) Do sądu odsyłającego należy ustalenie, przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności dotyczących umowy oraz orzecznictwa Trybunału, czy zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 oraz ustanowionym przez niego wymogiem, aby warunki umowne zostały wyrażone „prostym

⁵⁹ Wyrok z dnia 26 lutego 2015 r., *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127, pkt 74).

⁶⁰ Zobacz na przykład wyroki: z dnia 14 marca 2013 r., *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 46, 47 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 30 maja 2013 r., *Jörös* (C-397/11, EU:C:2013:340).

⁶¹ Zobacz na przykład ostatnio wyrok z dnia 18 lutego 2016 r., *Finanmadrid EFC* (C-49/14, EU:C:2016:98). W pkt 48 Trybunał stwierdza, że autonomia proceduralna państwa członkowskiego w odniesieniu do *res iudicata* podlega zasadom równoważności i skuteczności.

i zrozumiałym językiem”, kredytodawcy są zobowiązani przekazać konsumentom istotne informacje finansowe, w których posiadaniu byli w dacie zawarcia umowy, w tym o istotnych czynnikach makroekonomicznych, oraz wyjaśnić ich wpływ na mechanizm kursu wymiany.

- 4) W zakresie, w jakim późniejsza interwencja ustawodawcy państwa członkowskiego nie zaradziła nieuczciwemu charakterowi w odniesieniu do wymogu jasności i przejrzystości warunków umownych, ustanowionych w dyrektywie 93/13, zgodność tych warunków z tym wymogiem ustala się od daty zawarcia umowy.
- 5) Sąd krajowy powinien badać z urzędu, czy warunek umowny objęty zakresem stosowania dyrektywy jest nieuczciwy, zaradzając w ten sposób nierównowadze między konsumentem a kredytodawcą, pod warunkiem że dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami o stanie faktycznym i prawnym.